

יוסף ריבלין

"מעשה וחשבון" בתולדות ירושלים ספר הפזמונים "ברית אבות בסערת אליהו" יסודות האתחלתא דגאולה של הגר"א מוילנא

המאמר עוסק ביסודות האתחלתא דגאולה לפי הגאון ר' אליהו מוילנא. אחד החידושים במשנתו של הגר"א בעניין זה הוא הקביעה שיש כמה סוגים של משיח בן יוסף בכל דור. אחד מהם הוא משיח בן יוסף שנמצא בתוך כל איש ישראל. הקביעה הזו משתלבת ברעיון נוסף מבית מדרשו של הגר"א והוא גאולה בדרך הטבע. מכיוון שעל פי המסורת נקשר שמו של משיח בן יוסף למשיח בן דוד, באופן שמשיח בן יוסף הוא המשיח הראשון והוא יסלול את הדרך לבואו של משיח בן דוד, יכול כל אדם מישראל, באופן טבעי, ליטול חלק בסלילת הדרך. תורת האתחלתא של הגר"א קובעת תוכנית שהיא בתחום תפקידיו של משיח בן יוסף ומאפשרת לכל אחד להשתלב בתחומי העשייה הזו.

בין תפקידיו של משיח בן יוסף: קיבוץ גלויות, בניין ירושלים ונטיעה בארץ הקודש. כאמור, כל מי שעוסק בעניינים הנזכרים יש בנשמתו ניצוץ של משיח בן יוסף.

לקראת פרסום ספר הפזמונים של ר' יושעה ריבלין (ירושלים: תקצ"ז-תרנ"ו), שהיה ממקימי השכונות הראשונות מחוץ לחומה, נחלת שבעה, מאה שערים ועוד, מוצגים במאמר יסודות האתחלתא דגאולה בדרך של "מעשה וחשבון" כפי שמופיעים בפזמונים.

א. רקע

ספר הפזמונים "ברית אבות בסערת אליהו" חובר על ידי ר' יוסף יהושע ריבלין המכונה ר' יושעה. בספר זה מביא המחבר בלשון פיוטית את יסודות תורת האתחלתא דגאולה של הגאון ר' אליהו מוילנא. ר' יושעה נולד בירושלים בשנת תקצ"ז (1837) לאביו ר' אברהם בנימין ולאמו יוכבד שפרה. הוא היה נכדו של ר' משה המכונה המגיד דורש ציון ונינו של ר' הלל משקלאב מחבר ספר קול התור.¹ ר' יושעה החל לכתוב את פזמוניו בשנת תרט"ו

1 העדויות של מקובלי ירושלים חומכות בהשערה שר' הלל ריבלין משקלאב חיבר את ספר קול התור. רבים מחכמי דורנו אימצו את המסורת הזו, ביניהם הרב חיים פרידלנדר, הרב שמואל דביר והרב מנחם כשר זצ"ל. החוקר ד"ר אריה מורגנשטרן כותב שאמנם לדעתו לא הוכח קשר בין הספר לבין ר' הלל

(1855) בהיותו כבן י"ח שנים. מהדורה שכללה חלק גדול מהפזמונים התפרסמה לפני יותר מחמישים שנה על ידי ר' שלמה זלמן ריבלין (להלן: הרש"ז), בנו של המחבר. הפזמונים צופנים בחובם רמזים וגימטריאות והם כספר חתום למעיניים בהם. כפי שידוע לי הכין הרש"ז מהדורה נוספת בצירוף הערות שפתרו חלק גדול מהרמזים, אך מהדורה זו לא הודפסה, וכתב היד המקורי נעלם.² יקירי ירושלים של הדור הקודם עמדו על סגולתיו של החיבור והיו אף שניסו לפענח את צפונותיו. כך כתב למשל הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל:

וגם עליו [על ר' יושעה] צלחה רוח השיר ויזמר בשבחין למיעל גו פתחין, כתב כן צ"ל את הפזמונים אשר כולם אומרים ח"ן וכבוד, לגלות במלים קצרות כל פרשת העבר וכל מה שהיתה יד ד' על אלי' [הגר"א] ומסרה לתלמידיו וצאצאיהם, וגם מרמזי רמוזי לדברים שהם מכבשונו של עולם, מדורשי רשומות, ראשי פרקים, מסדרי הגאולה והתקומה, וכוללם יחד בחרוזים...³

הרב יהודה סטריז'אבר כותב:

גם אני הח"מ זכיתי לקחת חלק לבאר טמירין קדישין בכמה חלקים בשירים הקדושים של הרה"ג ר' יוסף ריבלין זצ"ל, שמלבד היופי החיצוני צפון בפנימיותם פנינים יקרים אורות עילאין מ"סודות הקבלה" הקדושה, וראיתי שכולם הם בתכלית הדיקנות עפ"י עמקות יסודות הקבלה... וקובץ השירים האלה הם מקור מים חיים ולמפת רב לדורות הבאים בבנין ירושלם וישוב ארצנו הק' בקדושה וטהרה...⁴

הרב יצחק אויערבאך כותב:

בקראי את פזמוני... רבי יוסף ריבלין זצ"ל מה מאד נפלאתי מאוצר הגנוז אשר טמון ומכוסה בפזמוניו המיוסדים בעיקרם על יעודי הנביאים וחז"ל ומאמרי קדישין נגלה

אבל "עם זאת ברור, כי מדובר בספר קבלי המבוסס על מסורת תלמידי הגר"א... ואין ספק כי מדובר בעיקרו של דבר בספר אוטנטי לחלוטין" (גאולה בדרך הטבע, עמ' 50, הע' 91). ד"ר רפאל שוח"ט מצביע בספרו החדש (בדפוס) על ר' הלל כמחבר קול התור והוא מציע השערה בדבר הדרך שבה הגיע הספר למור"ל הראשון, הרש"ז. נדמה לי שספר הפזמונים של ר' יושעה יכול לתרום לביסוס הקשר הנזכר, ואף יכול לחזק את ההשערה שאכן ר' הלל הוא מחבר ספר קול התור. יש לחזור ולהבהיר שהרש"ז עצמו כותב שמהדורת קול התור הנדפסת היא רק תמצית מהחיבור המקורי והיא עובדה ונכתבה באופן שתהיה מובנת למעיניים בה.

2 אחת ההשערות היא שאחד מתלמידי הרש"ז, מבאי ביתו, נטל עמו אל מעבר לים את כתבי היד של הפזמונים ושל קול התור ואף עשה בהם שימוש לקידומו האישי. מכל מקום, אין ספק כיום שלא הרש"ז הוא שיצר את ספר הפזמונים או את ספר קול התור, אף שגם בזה וגם בזה הוסיף הרש"ז מעט נופך משלו, בעיקר בסגנון הכתיבה.

3 "חדש בלא יסן לא יקום, לפזמוני ר' יוסף ריבלין", בתוך: רבי יוסף ריבלין, ראשון הבונים, עמ' 59-61

4 = בתוך: רבי יושעה, אבי בנין הישוב בא"י, בעריכת א"ד ווישנאצקי, ירושלים תש"ו, עמ' 31-33.

מחבר ספר מנחת יהודה, הדברים נכתבו במכתב שהפנה אל הועד להוצאת הספר מגילת יוסף. הספר אמור היה לסקור את תולדותיו של ר' יושעה ופועלו. חומר רב נאסף על ידי הועד הנ"ל, אך הספר לא פורסם. לימים יצא ספר בשם זה על ידי מכון ריבלין באוניברסיטת בר-אילן ובהוצאת האוניברסיטה. הספר כולל מבחר מאמרים ורשימות של ר' יושעה.

ונסתר רמזים וסודות הנאמרים ונרמזים מתוך דבקות הנפש לאהבת ישראל לאהבת ציון ובנין ירושלים, מחזות שדי יחזה, ואומר אך איש אשר רוח אלקים בו זכה להיות נבון וחכם כמוהו חכם עדיף מנביא, להעלות רעיוני קודש כה נעלים במילין סתימין אשריו ואשרי חלקו כי כה חזה ברוח קדשו, וכה עשה בפועל כפיו להיות המעורר וראש בוני ירושלים במעשה. כמה וכמה חורבות עיה"ק נבנו על ידו... ואבי הגרמ"א ד"ל ה' מדבר נלהבות על ערכו ופעולותיו.⁵

הרב אברהם יצחק הכהן קוק אמר:

קראתי ולמדתי לע"ע מעט משיריו — חיצונותם הוד והדר, גאונות ואמנות בלתי מצויה, ופנימיותם מעיין של רעיונות ורמזים נפלאים, מיוסדים על אדני פז, מעיין ישועה הם בדרכי הגאולה, בניין ירושלים ושיבת ציון, כתבם ברוח קדושה כבירה והוציאם לפועל בסכון גופו ונפשו, תורה רבה ועמוקה הם שיריו הקדושים של ר' יוסף, וללמדם אנו צריכים כראוי, וכו'.⁶

פרופ' יוסף יואל ריבלין, שחקר את תולדות ירושלים ואף פרסם מחקרים בנושא זה, הקדיש מזמנו לחקר הפזמונים. בשנת תרצ"ט הוציא לאור את הפזמון "פרוות תשב ירושלים הבנויה", עם מבוא והסברים. במאמר שהתחבר מאוחר יותר הוא כותב: "בהיותו בן שמונה עשרה שנה (בשנת תרט"ו) החל לחבר פזמוניו הידועים 'ברית אבות בסערת אליהו' — מיוסדים על תורת הגר"א ותלמידיו לקרב את הגאולה ע"י בנין ירושלים, שיבת ציון וישוב ארץ ישראל. מלא הוא חזון לעתיד המובע בלהט ובסגנון נעלה מעשה אמן, ומעידה אף על ידיעותיו העמוקות בתורת הקבלה ביחוד כשיטת הגר"א".⁷

שני נושאים עיקריים שלובים אפוא זה בזה בפזמונים. האחד — תיאור פועלם של תלמידי הגר"א למען העלייה לציון ולמען יישוב ירושלים. תוך כדי התיאור נוגע ר' ישועה בפרשיות שונות שליוו את ההתיישבות בארץ. כמו למשל, המחלוקת על מקום ההתיישבות, גליל או ירושלים; גאולת חצר חורבת ר' יהודה החסיד ועוד.⁸ החלק האחר, שהוא המרכזי, הוא תיאור חד ובהיר של תורת האתחלתא דגאולה מבית מדרשו של הגר"א. כאן מתווה ר' ישועה תוכנית ברורה כיצד לבצע את השלבים השונים של האתחלתא. בסערת אליהו הגאון ובשמו, מפרט ר' ישועה אחד לאחד את יסודות האתחלתא, ובמיוחד את עיקרי התוכנית של מצוות ההרחבה.

5 הכותב הוא בנו של הרב הראשי ר' מאיר אויערבאך, ודבריו כלולים במכתב שהפנה אל הועד להוצאת הספר מגילת יוסף.

6 הרב א"י הכהן קוק, רבה הראשי של ארץ ישראל. הדברים נאמרו באזכרה לר' ישועה בשנת תרפ"א.

7 ר' יוסף הסופר, בתוך: ר' ישועה, אבי בנין הישוב בא"י, עמ' 36.

8 אף שעדויות רבות המשוקעות בין הפזמונים נתמכות גם ממקורות אחרים, והפניתי אליהם במקומם, אין אני מציע לראות את עיקר תרומת הפזמונים בתיאורים ההיסטוריים. ר' ישועה מהווה אומנם חלק מההיסטוריה של ירושלים, ביציאתו מן החומות ובבניין השכונות הוא בנה ועיצב את ההיסטוריה, אך הוא אינו היסטוריון במובנה העכשווי של המלה. הוא כתב את הדברים בתום לבו על פי המסורות המשפחתיות והסביבתיות. אי אפשר כמוכח להתעלם מתעודות היסטוריות שמצביעות לכאורה על מסקנות שונות מהמסורת האלה, ראה, למשל, את מחקרו של א' מורגנשטרן (גאולה בדרך הטבע, עמ' 28-50), בסוגיית מועד עלייתו של ר' הלל לארץ. יש לקוות שעוד יתגלה חומר שישפוך אור בסוגיה זו ובאחיותיה ויגשר על הפער שבין העדויות השונות.

לקראת הוצאתה לאור של מהדורה חדשה של ספר הפזמונים,⁹ אני מבקש להביא ברשימה זו את סוגיות האתחלתא של תורת הגר"א, שהן בבחינת "מעשה וחשבון".¹⁰

ב. גאולה בדרך הטבע

רעיונות האתחלתא וגאולה של הגר"א נובעים מיסוד חשוב אחד והוא המהות המיוחדת של משיח בן יוסף. משיח זה נזכר כבר בגמרא והוא מופיע בה ביחד עם משיח בן דוד.¹¹ במדרשים מאוחרים הוא נקרא משוח מלחמה, שיילחם במלחמת גוג ומגוג.¹² מהעיון במקורות עולה שמשיח בן יוסף יקדים את משיח בן דוד ויכשיר את הגאולה. כך אומר הזוהר: "משיח בן יוסף דאתי ראשון",¹³ ובעקבותיו אומר הגר"א: "על משיח ראשון שהוא משיח בן יוסף".¹⁴ התרומה המיוחדת לגר"א בסוגיה זו היא הקביעה שיש כמה סוגים של משיח בן יוסף, ואחד מהם הוא השרוי בכל בית ישראל. כלומר, לפי שיטה זו, כל אדם מישראל שפועל על פי תוכנית זו של הכשרת הגאולה, יש בנשמתו ניצוץ של משיח בן יוסף.¹⁵ כדי לדעת מהו הייעוד של כל אחד מישראל, לאיזו תכלית הוא נברא, ומה עליו לפעול בקשר להכשרת הגאולה, יש לכל אחד לעיין בחשבונות הקשורים לשמו. וכך נאמר בספר תקונים מזהה חדש: "דמאן דלא ידע בגמטריאות וחשבונות דיליה עתיד לנחחא לשאול, כמה דאוקמוהו במדרש (קהלת ט) כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה".¹⁶ ומסביר הגר"א: "ר"ל כי כל חשבונות הן תלויין בהאי כח וכל א' מישראל יש לו שרש למעלה באותן החשבונות בשמו".¹⁷ ר' יושעה, מחבר הפזמונים, מצא שיש בו עצמו ניצוצות אלה של משיח בן יוסף, ולכן האמין בכל לבו שהוטלה עליו משימה

9 יי ריבלין, פזמוני ר' יושעה ריבלין — ברית אבות כסערת אליהו, פרקי גאולה עפ"י תורת הגר"א, בצירוף מבוא, מראי מקום, הסברים והערות [להלן: ספר הפזמונים].

10 מעשה וחשבון, על פי קהלת ט, י, וראה להלן את דברי הזוהר וביאור הגר"א. בספר הפזמונים באים כאמור רמזים רבים. הצעתי פתרונות לרבים מהם, אך נותרו עדיין צפונות שלא פוענחו. אני מקווה שפרסומה של המהדורה יעורר את הקוראים להתמודד עם הרמזים הנותרים ולפותרם. לפתרון הרמזים נעזרתי בין השאר בספריו הרבים של סבי הרש"ז: קול התור; המגיד דורש ציון; מדרש שלמה. הספר חזון ציון נערך אומנם על ידי חיים ריבלין בנו של הרש"ז, אך תורתו של הרש"ז ניכרת בו. כך גם לגבי הספר מוסד היסוד, שנערך על ידי אלעזר הורביץ תלמידו של הרש"ז, אך סגנונו של הרש"ז ניכר בו באופן ברור. עניינים רבים באים כמעט כלשון זהה בכמה מן החיבורים, ורעיונות הגאולה נמסרים בנוסח דומה בכלם. כדוגמה אחת מני רבות, השווה: חזון ציון, עמ' 109 ואילך; המגיד דורש ציון, עמ' 23 ואילך.

11 בכלי סוכה נב ע"ב.

12 שיר השירים רבה, פ"ב אות כח; מדרש שוחר טוב, תהלים ס; פסיקתא רבתי פ"ח, והיה בעת ההיא. זוהר, ח"א, דף כח ע"ב.

13 ביאור הגר"א, לקושים מזהה חדש, דף כז ע"א.

14 ראה: קול התור, עמ' 20, הדברים מובאים גם בשם הרב יצחק כהנא מחבר הספר תולדות יצחק, והרב יעקב משה חרל"פ.

15 ספר תקוני הזהר עם תקונים מזהה חדש, עם ביאור הגר"א, מהדורת שמריהו צוקרמאן, ירושלים תר"ח, ח"ב, דף ה ע"ב.

16 באורי הגר"א שם. כפי שידוע, הגר"א מצא רמזים בתורה לשמו וכן לשמות תלמידיו, ראה: קול התור, עמ' 34; חזון ציון, עמ' 20.

קדושה לפעול למען הגשמת יסודות האתחלתא. הוא עשה זאת הן על ידי הפצת תורת האתחלתא והן על ידי פעילותו לבניין ירושלים.¹⁸

ג. תפקידו של משיח בן יוסף בהכשרת הגאולה

סוד "מעשה וחשבון" נדרש בתורת האתחלתא לא רק לשם מציאת ייעודו ותפקידו של כל איש ישראל, אלא גם לגילוי רזי תורה. בתיקוני זוהר נאמר בקשר לפסוק בתהלים עח "רוח הולך ולא ישוב": "ודא איהו רוחא דמשיח. וי לון מאן דגרמין דיזיל ליה מן עלמא ולא יתוב לעלמא". ועל זה אומר הגר"א בביאורו: "ר"ל בשביל זה הולך רוחו דמשיח ולא בא הגאולה דרוחו הוא רוח חכמה כמ"ש בא"ר ק"ל ב' וכשאין לומדים בזאת החכמה הוא מתאחר".¹⁹

בנוסף לתכלית המיוחדת הזאת של גילוי רזי תורה, השריש הגר"א בתלמידיו את חכמת הרמזים והגימטריאות שצריכה להיות משולבת בכל צעד של האתחלתא.²⁰ התפקיד המרכזי של משיח בן יוסף הוא לסייע בקיבוץ גלויות, על שלושת ענפיו. האחד במשמעות הפשוטה, השני הוא בניין ירושלים והשלישי — נטיעה בירושלים.²¹

ד. ספר הפזמונים ותורת האתחלתא

1. מעשה וחשבון דיליה

מחבר הפזמונים חש שהוא נועד לשמש שליח לעסוק באתחלתא דגאולה: "עדות ביהוסף, צו מרום עלי, בש"י אותות, אותות לבית אבות".²² המחבר ממליץ לכל איש ישראל לחפש רמזים לייעודו ולתפקידו. לשם תכלית זו רשאים להשתמש בגורל הגר"א. ואלו דבריו: "יורה דעה, ג"ן נעול לפתוח, מעין חתום ממעיני הישועה".²³ ובהמשך:

יעודו של כל אי"ש רמוז באוריה, ליכא מידי דלא רמיזי באוריתא, ואפילו מרע"ה בשגם הוא בשר', שיחודו וכללו בכלל ה'אוכלסא'. סוד כל בן ישראל שמו ותפקידו, מרומז בתורה ברזין דחושבניא, פסוקיך תמצא כל בר זכיה ועשיה בפתחו שערי צדק לרבנו אליה, ראה שם דרוש מעל ספר ה', אות על אבן אחת שבעה עינים, בואך

18 הוא היה ממקימי שכונת נחלת שבעה וישב בה לברו במשך תקופה ארוכה. כמו כן הקים ביחד עם חברים אחרים שתיים עשרה שכונות בירושלים. ראה: מוסד היסוד ומגילת יוסף.

19 תיקוני זוהר, פא ע"ב. וקודם לכן, שם, אמר הגר"א, שהכוונה היא לתורת הרזין, ושמוזכר בעקבתא דמשיחא.

20 על השימוש שעשה הגר"א בספרות הקבלה, ראה: "ריבלין", "הסתמכותו של הגר"א בפרושי וכתביו על ספרות הזוהר והקבלה", בתוך: "הגר"א ובית מדרשו (בעריכת מ' חלמיש, י ריבלין ור' שוח"ט), רמת-גן תשס"ג, עמ' 137-154.

21 ראה בהרחבה: "ריבלין", "עוד יוסף חי — תיקון ערב ראש חודש", כנישתא, 2 (תשס"ג), עמ' קסו-קפז.

22 ספר הפזמונים, מהדורת י ריבלין, סע' [כב]. על פי עדותו מצא המחבר שלוש מאות ועשרה רמזים לשליחותו.

23 גן נעול, על פי שיר השירים ד, יב; ה, ה. המשמעות היא שהקב"ה מבקש מכנסת ישראל לפתוח את הגן הנעול, דהיינו לגלות את הרמזים. ג"ן היינו גימטריאות נוטריקון. כאמור, גילוי רזי תורה מכשיר את הגאולה.

חשבון בו"ץ שבעתים, ובחנת אותות אור שבעת הימים, למוד היטב מטמונים בשנים, וידעת את גורלך, שליחותך משמים.²⁴

2. קיבוץ גלויות

תפקידיו של משיח בן יוסף בקיבוץ גלויות נזכרים כמה פעמים בספר הפזמונים: "הני תלתא שליחותא דמב"י: מי"ב ד', מי"ב קדשו, יב"מ ד"י"²⁵ ובעניין אחר נאמר: "בשלש דרכים 'עקבי משיח ה' כנודע: מיב'ה, מיב'ק, יבמ'ה, באר רבנ"א, וסמנך ע'ק'בי'ה: עליה קימה ברכה"²⁶. הרחבת הדברים באה בהמשך וקשורה לנאמר על שבעת תיקוני צפנת פענח:²⁷

כד בכד יתלכדו שבעת התקונים, בשלשת עקביה מערכי היעודים, עקבי "משיח הראשון" בדרך גאולים, אשר בסוד עדות ביהוסף כלולים, עדות ביהוסף ובה ג' היעודים, של משיח בן יוסף ג' התפקידים, והם "שבי אל עריך" "בנה ירושלם" "כי עת לחננה" אף בסוד מספרים, דבר יעודו צפונים גם בפסוקים: מיב"ה מיב"ק יבמ"ה סוד קדושים, יעוד "עקבי משיח ה'" בראשי שרשים, עליה קימה ברכה לעיל באורים, ודברי רבנ"א לחננה כמה בזרעים, כאמור שם עפרה יחננו בתנאים.²⁸

3. בניין ירושלים

באשר לבניין ירושלים, יש להתחיל אפילו מאבן אחת, על פי הפסוק "הנני יסד בציון אבן, אבן בוחן וגו'".²⁹ שיטת העבודה היא על פי דברי חז"ל "טפף גינאות", היינו שווין גמור.³⁰ מדת ההשתוות נלמדת גם מדברי הגמרא "אין בן דוד בא עד שיהיו כל השערים שקולים".³¹

מצוות הנטיעה נכללת במצוות "הרחיבי מקום אהלך". מחבר הפזמונים שואל: "וכמה היא מצות הרחבה ומדתה"? והוא עונה: "עד שאדמת הקדש לא תשם ופריה תשא", היינו

24 תפקידו של כל איש ישראל נרמז בתורה. אפילו איש דגול כמשה רבנו נזקק לרמוז על ייעודו. וכפי שאמרו חז"ל על הפסוק "בשגם הוא בשר", בשגם בגימטריה משה (345), ראה: חולין קלט ע"ב. משה שקול כנגד כל ישראל, ראה: מכילתא דרבי ישמעאל, בשלח, פרשת שירה, א. והוסיף הגר"א רמז לכך, שכשר בראשי יתבות: בששים ריבוא. פתחו שערי צדק, היינו גורל הגר"א. ובהמשך מורה המחבר כיצד יש לבצע את הגורל. ראה בהרחבה להלן.

25 שלוש השליחויות של משיח בן יוסף נרמזות בפסוקים ג, ה, מתוך פרק כד בתהלים: מי עלה בהר ה', היינו עלייה לארץ ישראל. ומי יקום במקום קדשו, קימה היינו בנייה בירושלים. ישא ברכה מאת ה', ברכה, היינו נטיעת פירות כדי להצמיחם ולברך עליהם. בכל שלושת הביטויים הנזכרים יש ראשי תבות "מב"י" שרומזות למשיח בן יוסף. ספר הפזמונים, סע' [נח].

26 שוב, מביא המחבר את ראשי התבות הנזכרים, ומוסיף שהדברים הם על פי רבנו אליהו, והם משולבים בשורש "עקב". עקבתא דמשיחא, שם סע' [עה].

27 על שבעת התיקונים ראה להלן.

28 משיח הראשון, הוא משיח בן יוסף, כנזכר לעיל. עדות ביהוסף, רמז לשמו של משיח בן יוסף. "שבי אל עריך", רומז לקיבוץ גלויות. (בר)נה ירושלם" רומז לבניין ירושלים. "כי עת לחננה" רומז לנטיעה. אלו כזכור שלושת התפקידים של משיח בן יוסף. ויש לגביהם סוד במספרים. כל אחד משלושת הביטויים עולה חשבונו למספר 643 שהוא גם חשבון המלים "עדות ביהוסף", פזמונים, סע' [צד].

29 ישעיהו כח, טז.

30 ראה: בבא בתרא עה ע"א, ותוס' ד"ה טפף גינאות. פזמונים, סע' [סב].

31 ראה: סנהדרין צח ע"א. פזמונים, סע' [עח].

לבער כליל את השממה.³² הנטיעה בארץ הקודש משיגה שתי מטרות. האחת נטיעה שמובילה לברכה, כפי שזכר לעיל. והאחרת, בכל מקום שבו נוטעים, מסתלקת רוח הטומאה. המלחמה בשורש העמלקות מתבצעת על ידי נטיעה בארץ הקודש. וכך כותב המחבר: "ראש מלחמתנו בארמילוס ועיקרה, מלחמה בשממת האדמה וביעורה. ביעור רוח הטומאה."³³ "אדמת הקדש לא תשם בשום צורה, ואפסה כל שליטה לרוחא דמסאבא."³⁴

4. אנשי אמנה ותיקוני צפנת פענח

בגמרא נאמר שלא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה.³⁵ לפיכך, קירוב הגאולה ייעשה על-ידי הקמת אנשי אמנה. המחבר מונה שבע תכונות שמאפיינות אנשי אמנה:

עד 'הררי אלף' בשעריך ירושלם, נקים על אבן אחת שבעה עינים,³⁶ ומפתחא דקרתא על 'קו הביניים', מעשינו יכונן ה' בנה ירושלם,³⁷ דורשי יחודו בתקונים שבעתים, תוך 'אנשי אמנה' כלם רמזי שמים,³⁸ יו"ח אשרו אותם לתושיה כפלים, כי תנאי ביאת בן דוד במ תלויים, הראשונה השתוות ותנאי יעודה: כל השערים שקולים לאות ועדה,³⁹ שניה לה התעלות ועקבי יעודה: צמיחת קרן ישראל ביחיד ועדה,⁴⁰ השלישית התכללות ובכלל יעודה: עם עני וחסו בשם ה' — לתעודה,⁴¹ ברביעית התטהרות וחבלי יעודה: אצרון כבור סיגין למען הפדה,⁴² חמישית התחדשות ובקץ יעודה: רוח ה' נוססה בו כי בא מועדה,⁴³ הששית התגברות תכלית יעודה: לעולם יירשו ארץ בצוותא חדא,⁴⁴ ובשביעית התיחדות וראש יעודה: וארו עם ענני שמיא כתר יהודה.⁴⁵

שבעת תיקוני צפנת פענח נסמכים למספר אלף. בסוד האלף לך שלמה ובסוד הקטן יהיה לאלף. על פי תורת האתחלתא יש לשאוף להגיע אל מספר זה. אמנם, די בכך שנגיע למחצית המספר ואז ישלים הקב"ה את המחצית האחרת. כפי שנאמר "ויש תקוה

32 פזמונים, סע' [צט].

33 פזמונים, סע' [קב].

34 פזמונים, סע' [קג].

35 שבת קיט ע"ב.

36 הררי אלף, היינו המספר הנושק לאלף, על מספר האלף ראה להלן.

37 פתחא דקרתא וקו הביניים, ראה להלן.

38 בתקונים שבעתים, כוונתו לשבעת תיקוני צפנת פענח.

39 השתוות, ראה לעיל.

40 צמיחת קרן ישראל, על פי יחזקאל כט, כא. ההתעלות של כל יחיד מסייעת בהשגת היעוד של צמיחת קרן ישראל.

41 וחסו בשם ה', על פי צפני' ג, יב.

42 אצרון כבור, ישעי' א, כה. למען הפדה, בהמשך דברי הנביא שם, כז: "ציון במשפט תפדה", הטהרות כל יחיד בישראל תוביל לטהרת העם כולו ולגאולתו.

43 רוח ה', ישעי' נט, יט, ובהמשך שם, כ: "ובא לציון גואל". ההתחדשות נועדה לנוסס, להרים על נס, את רוח ה'. היינו לחדש חידושים בתורה.

44 לעולם יירשו, ישעי' ס, כא, בצוותא חדא, כפי שנאמר שם: "ועמך כלם צדיקים". ובהמשך, שם, כב: "הקטן יהיה לאלף".

45 וארו עם ענני שמיא, דניאל ז, יג, ובסוגיה בסנהדרין צח ע"א. פזמונים, סע' [צא].

לאחריהן, תק-ו-ה, "תק" ב"ה" ו"תק" ב"ו", כלומר ישראל שנרמזת באות "ה" צריכה להגיע עד "תק", ואז קוב"ה שנרמז באות "ו", ישלים את ה"תק" שלו. וכך אומר המחבר: "בטצ"ץ אדרין ויאורין דקדושה, עד האלף הגדול רב ומקור הברכה, טצ"ץ דרגין ברוחב ימינא ושמאלא"⁴⁶.

תכלית הגאולה היא "יחוד קוב"ה ושכינתא" עד הדרגה של "משוש חתן על כלה". הקב"ה הוא בבחינת חתן וכנסת ישראל היא בבחינת כלה, ובכדי להגיע לדרגה זו יש לקיים את שבעת התיקונים.

שמות שבעת התיקונים בלבוש הפשט הם: (א) השתוות; (ב) התעלות; (ג) התכללות; (ד) התטהרות; (ה) התחדשות; (ו) התגברות; (ז) התייחדות. חובת כל התיקונים היא על הכלל ועל הפרט, בדרך הפשט והמעשה:

תיקון ראשון: השתוות. היינו, שעל כל אחד להשתוות עם הכלל, לא להתנשא, לא להתגדל על אחרים לא בגשם ולא ברוח.

תיקון שני: התעלות. היינו, על כל אחד להתעלות ולהתרומם מדרגת החומריות השפלה, לעלות ולהתרומם ברוחו ובמידותיו. אדם העומד על מקום אחד, היינו שאינו שואף לעלייה רוחנית ואינו מתרומם בהשגות עלאיות, נמשל לבהמה ומעשיו כחית השדה.

תיקון שלישי: התכללות, היינו שכל אחד, כל פרט בישראל, צריך להיכלל בתוך הכלל, בבחינת כל ישראל ערבים זה בזה. כל פרט הוא חלק מהכלל הן בהרמת קרן ישראל, הן בעזרה הדדית ואף בתוכחה זה לזה, כי לא חרבה ירושלם אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.

תיקון רביעי: התטהרות (או התקדשות). התטהרות מנשיות תאוות טבעיות המשחיתות את הגוף והנפש. התטהרות מהרהורי טומאה וכד', לשאוף לרוח טהרה המביאה לרוח הקודש.

תיקון חמישי: התחדשות. לאחר ארבע הדרגות הנזכרות הוכשרה הדרגה החמישית, והיינו, על כל איש ישראל לחדש חידושים בתורה ומעשים טובים, כי לכל אחד מישראל יש שליחות מיוחדת לגלות חידוש בתורה או לחדש וליצור פעולה טובה בעד-הכלל.

תיקון שישי: התגברות. התגברות על רוח הטומאה הכללית. מי שזכה לכל חמש הדרגות יש לו כוח להתגבר על כוחות הטומאה, לא רק במלחמת הגנה אלא גם במלחמת תנופה לבער את רוח הטומאה.

תיקון שביעי: התייחדות. רק לאחר העלייה של שש הדרגות, אפשר להגיע אל דרגה זו של יחוד קוב"ה ושכינתיה.

כל שבעת התיקונים מוטלים הן על היחיד והן על הכלל. היחיד שמקיימם משיג וזוכה לגאולה הפרטית שלו, וכאשר כלל ישראל מקיימם, זוכים לגאולה כללית.

בנוסף למשמעות הפשוטה שנזכרה לעיל, כל שבעת התיקונים קשורים ואחוזים בשבע סגולות רוחניות הנקראות "תיקוני תתקצ"ט" — כוחות הטומאה והמידות הרעות שמגיעות למספר תתקצ"ט, שהוא המספר הגבוה ביותר של הסטרא אחרא, שהוא נחלק לשניים: תצ"ט ופלגא מימין ותצ"ט ופלגא משמאל, ביחד הם תתקצ"ט. יסוד המספר הזה בסוד

46 טצ"ץ בגימטריה 999, הוא המספר הנושק אלף. בחישוב זה עולה חשבונה של האות ץ ממצפ"ך למספר 900, וכיחד 999. ראה: ספר יהל אור, ביאור הגר"א לספר הזוהר, פרשת וארא, כו ע"ב. פזמונים, שם.

”הררי אלף”, ”אלף המגן”. וכל רוחות הטומאה שבראשות הס”ם, השואפות להתדבק בקדושה עליונה, יש להן אחיזה או שליטה רק עד אלף פחות אחד. כי אילו היו יכולות להגיע לדרגה האחרונה של האלף שבקדושה לא היתה אפשרות לתקן ולהציל. ועל זה נאמר ”אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו” וכו’. אבל לעומת היסוד האחד של תתקצ”ט דרגות הטומאה, ישנם שבעה יסודות של תתקצ”ט בכוחות הקדושה, ולכל יסוד של כוחות הקדושה יש תפקיד מיוחד במלחמתם נגד כוחות הטומאה. והם שבע הסגולות, שבע הבחינות, שנותנות כוח וסייעתא לשבעת התיקונים, להכריע את היצר הרע הפרטי שבכל אדם והיצר הרע הכללי שהוא שרו של עשו.

בתיקון הראשון, השתוות, יש לכוון ולהיאחז ב”שני צבאות”: האחד, ה’ צבאות (שם הוי”ה, שהוא חסד), והשני, אלקים צבאות (שהוא דין). כפי שמסביר הגר”א,⁴⁷ שלעומת המספר של תתקצ”ט של הסט”א יש ב’ צבאות אשר כל אחד עולה בגימטריה תצ”ט וחצי, ביחד אלף פחות אחד, שתפקידם השוואת הימין והשמאל (חסדים וגבורות), נצח והוד בימין ובשמאל, והם המאחדים את שני המשיחים: משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, שהם עץ יוסף ועץ יהודה והיו ל”אחד בידיו”. ועל יסוד זה נאמר ”ועת צרה היא ליעקב”, שחשבונו תתקצ”ט, ”וממנה יושע”, היינו ממניינה, מתוך מספר זה של טצ”ץ, ייוושע יעקב. בתיקון השני התעלות. יש לכוון ולהיאחז ב”מטטרון שר הפנים”, שעולה בגימטריה תתקצ”ט, שתפקידו הוא העלאה, הוא מעלה התקיעות. בתיקון השלישי, התכללות. יש לכוון בשם ”א-ל שדי” של עשר הספירות, שחשבונו במילוי אותיות (אלף, למד, שין, דלת, יוד) עולה לתתקצ”ט. השל”ה הקדוש⁴⁸ מכאן בשם האר”י הקדוש, שהשם הזה שהוא בספירת ”יסוד” ותפקידו הוא ”כולל” שש הקצוות. בתיקון הרביעי, התטהרות. יש להיאחז בכוונת שכבת טל אורות שהיא בקדושה עליונה כנגד שכב”ז, ועולה בגימטריה אלף פחות אחד. בתיקון החמישי, התחדשות, יש להיאחז בכוונת ”טית סמן יפה” שבג’ עולמות עפ”י הגמרא (בבא קמא נה ע”א): הרואה טית בחלומות סימן יפה לו. על פי ביאור הגר”א לספר יצירה, כל מי שהוא בדרגת ”ביע”, ג’ עולמות, שהם בבחינת יחידות עשרות ומאות, הרי הטית היא תתקצ”ט. [האחרונה ביחידות, היא ט, האחרונה בעשרות היא צ, והאחרונה במאות היא פ, טצ”ץ היינו תתקצ”ט.] ולפי הגמרא שם הטעם הוא מכיוון שהטית הראשונה בתורה מתחילה במלת טוב, שנאמרה בחידושי הבריאה, במעשי בראשית. בתיקון השישי, התגברות, יש להיאחז בכוונת ”שר צבאות” העולה בגימטריה תתקצ”ט, והוא גם חשבון שמו של ”מטטרון שר הפנים”, שתפקידו להילחם בעמלק. בתיקון השביעי התייחדות, יש להיאחז בכוונת טצ”ץ, האותיות הסופיות של ג’ חלקי אותיות של הא”ב, העולות בגימטריה תתקצ”ט. והן מייחדות את שלושת הקווים: קו החסד בימין; קו הדין בשמאל; קו הרחמים באמצע. בפזמונים נרמז שמיח בן יוסף ומשיח בן דוד, אף הם בגימטריה אלף, שתכליתם יחוד קוב”ה ושכינתיה וכמשוש ”חתן על כלה”.

5. שערי ירושלים

המרכז לכל התיקונים הוא בירושלים, כי מרכז השליטה של רוחות הטומאה, ומבצרו של עמלק שהוא שרו של עשו, אף הוא בשערי ירושלים, כמו שכתוב ”באו שעריו, ועל ירושלם

47 ראה: יהל אור, כז; ליקוטי הגר”א, כז.

48 ראה: סידור השל”ה, פרק ויתן לך.

ידו גורל". כי בתחום שטח החומות אין להם שליטה, כמו שכתוב "על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה", כל הלילה, היינו בזמן הגלות. שליטת כוחות הטומאה היא במקום החרב והשומם "כי לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלם". המלחמה בעמלק היא בשלושה מישורים: א. עמלק שבלב, הוא יצר הרע והמדות הרעות; ב. עמלק רוחני, הוא השטן המשחית צורר ישראל, ועיקר כוחו הוא בשערי ירושלים, בימי שוממות אדמתה; ג. עמלק הגשמי שבו כלולים עשן וישמעאל וערב רב וכו'. כוחו ושליטתו של עמלק הרוחני בשערי ירושלם, כאמור, הוא רק בעת חורבנה ושוממותה. כל זמן שרוח הטומאה שולטת בהם היא מעכבת את החיבור שבין ירושלים של מטה לבין ירושלים של מעלה, היינו חיבור השכינה עם כנסת ישראל שבו תלויה כל הגאולה. עמלק במילוי עי"ן מ"ם למ"ד קו"ף, בגימטריה "סטרא אחרא" (ת"פ). וכך נאמר: "בפני חטאת לפתח עוכר עמנו, נחישה את בעור עמלק משערינו, להרחיק הצפוני מפרזותינו".⁴⁹ סיוע לסילוק רוח הטומאה יבוא על ידי "אוכלוסא דישראל", דהיינו שישים ריבוא שיבואו לשערי ירושלים. הגר"א רמז זאת בהסבירו את הפסוק: "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'". ראשי התבות של הפסוק (בילוב"י) בגימטריה שישים. אותיות המלה "באור" הם רבוא, וביחד "שישים רבוא". האותיות השניות של הפסוק הן בגימטריה ציון. האותיות האחרונות של הפסוק הן בגימטריה לב ירושלם.⁵⁰ רמז נוסף נתן הגר"א בדבר האופן שבו תתבצע מצוות יישוב הארץ. על פי הפסוק בתהלים: "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון", מצוות סוכה ומצוות יישוב הארץ מקיים איש ישראל בכל גופו ושתייהן תבוצענה בדרך של תיעשה ולא מן העשוי.⁵¹

תכלית הגאולה השלמה היא "תיקון עולם במלכות שדי", כלומר מלכות ישראל ובניין בית המקדש אינם משלימים עדיין את הגאולה עד אשר נגיע לידי תיקון עולם במלכות שדי, טהרת הגוף וקדושת הנפש. יש אפוא להעביר את רוח הטומאה מן הארץ, אשר עיקרה מרוכז בשערי ירושלים, בזמן חורבנה. אין הגאולה באה, עד שיהא חיבור גמור בין ירושלים של מעלה וירושלים של מטה. כל כוחות הטומאה, שרו של עשו, הס"מ וזוגתו לילית ות"פ חילותיה, עמלק וכל צבאו, מבוזרים בשערי ירושלים, ורק בזמן חורבנם. כי לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים.

6. סוגיית קץ המגולה בסנהדרין⁵²

ממסקנת הגמרא (סנהדרין צז-צח) עולה שיש ארבעה אופני קיצין: א. לדעת ר' אליעזר: "אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין". הדבר תלוי אך ורק בתשובה שלמה של כל ישראל. הגאולה תבוא מייד ובדרך נס; ב. ר' יהושע חולק ואומר: "אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד עליהם מלך וכו'". הצורך גירום לתשובה ולגאולה; ג. תניא אידך לדעת ר' יהושע, אם אין עושין תשובה תלויה הגאולה במועד ומועדים שהם חתומים על פי הכתוב בדניאל; ד. תניא אידך לדעת ר' יהושע, הגאולה תבוא על ידי שיבת ציון, אפילו אחד מעיר ושניים ממשפחה. שתיקתו של ר' אליעזר מלמדת שההלכה היא כר' יהושע, וכך גם מקובל להכריע במחלוקתם.

49 פזמונים, סע' [סז]; [עג].

50 פזמונים, סע' [קטו].

51 פזמונים, סע' [ס]; [קק].

52 פזמונים, פרק יב, ובמקומות נוספים. ראה: חזון ציון, עמ' 133-139.

בהמשך לדברי ר' יהושע על שיבת ציון, אומר ר' אבא: אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפיתם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל. מסביר הגר"א שהלשון “מגולה” באה מכיוון שקודם לכן נזכרו הפסוקים בדניאל שמדברים על קץ חתום וסתום, לכן פירש ר' אבא את השיטה הזו כקץ מגולה. ומפרש רש"י: “כשארץ ישראל תתן פריה בעין יפה”. לשיטה זו של ר' יהושע הסמך ר' הלל את הפסוק בישעיה: “חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלים נוה שאנן” ודרשו מהסיפא לרישא: כאשר עיניך תראינה את ירושלים בנויה ושנאנה אז יתגשם גם חזה ציון קריית מועדינו, אז תחזה את מועד הגאולה החתום.

כדי להבין כראוי את דברי ר' אבא וכן את התנאים הנוספים שבאים בהמשך הסוגיה, יש לעיין בחלקו השני של הפסוק שהוא עיקר כוונת חז"ל. הגמרא מביאה את החלק הראשון: “ועתה לא כימים הראשונים וכו'”, וחסר בה החלק השני: “כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ יכולה”. זריעת הארץ תבוא על בסיס של זרע השלום. השלום יושג על בסיס שוויון, כל המידות שוות⁵³ וזאת אפשר להשיג על ידי הקמת אנשי אמנה.

7. חמשת היקפי ירושלים

אחת התרומות החשובות של ספר הפזמונים היא תיאור של חמשת ההיקפים של ירושלים.⁵⁴ המחבר נותן את מידותיהם ומוסיף רעיונות על הקשר שביניהם. כמו כן, מסייעת הגדרת התחומים הנזכרים לקביעת מקומו של “פתחא דקרתא”, הוא פתח העיר, שבו מתחולל המאבק בין כוחות הקדושה לכוחות הטומאה, יעקב כנגד שרו של עשו. מקובלי ירושלים קבעו שמקום פתחא דקרתא הוא על ראש הגבעה שעל קו הביניים בין שטח החומות לבין שטח השערים. קביעה זו נובעת מהידוע על השטחים המקיפים את ירושלים. מרכז הקדושה של מקום המקדש מוקף בחמישה שטחים. ההיקף הראשון נקרא אזני ירושלים, או היכלא דירושלים, והוא הר הבית ששטחו ת"ק אמה על ת"ק אמה.⁵⁵ היקפו הוא אלפיים אמות.⁵⁶ ההיקף השני נקרא לב ירושלים ושטחו אלפיים אמה על אלפיים אמה.⁵⁷ היקפו הוא שמונת אלפים אמות. ההיקף השלישי נקרא חומות ירושלים ושטחו ששת אלפים אמה על ששת אלפים אמה. מידה זו עולה מתוך הסוגיה בבבא בתרא⁵⁸ שבה מדובר על שטח של ג' פרסאות. כל פרסה היא ארבעה מילין וכל מיל הוא אלפיים אמה. ההיקף הוא אפוא עשרים וארבעה אלף אמה. דהיינו ששת אלפים אמות לכלל רוח. ההיקף הרביעי נקרא שערי ירושלים ושטחו עשרים ושבעה אלף אמות על עשרים ושבעה אלף אמות. בספר יחזקאל⁵⁹ נאמר שיעור של ארבעת אלפים וחמש מאות מדה לכלל רוח, וביתד שמונה עשר אלף מדה. מדה היא שש אמות,⁶⁰ דהיינו, היקף של מאה ושמונה אלף אמות,

53 ראה בדברי התוספות בבבא בתרא עה ע"א, ד"ה טפף גינאות.

54 ראה: קול התור, עמ' 88; מוסד היסוד, עמ' 143. המחבר דן בעניין זה בסעיפים [נ]; [עח].

55 על פי המשנה, מדות ב, א.

56 חמש מאות אמות לכלל רוח. אני מציין את ההיקפים כי המחבר עושה בהם שימוש, ראה להלן בסמוך.

57 ראה: רמב"ן, במדבר לה, ב.

58 עה ע"ב.

59 מח, ל-לה.

60 ראה: רש"י, יחזקאל מב, כ.

שהם עשרים ושבעה אלף אמות לכל רוח. וההיקף החמישי נקרא פרוזת ירושלים ושטחו ת' פרסה על ת' פרסה והוא כל ארץ ישראל.⁶¹ המחבר קובע כאן שמדובר בת' פרסה על ת' פרסה, באלכסונים. שיעור רוח אחת הוא אפוא כמאתיים ושמונים ושש פרסה.⁶² ומכאן שאורך הצלע הוא כשני מליון ומאתיים ושמונים ושמונה אלף אמות. ההיקף הוא כתשעה מליון, מאה וחמישים ושניים אלף אמות. על היסודות הללו הובאו בפזמונים שלושה רעיונות מאלפים.

(1) הגמרא מביאה את דברי ר"ל שעתידי הקב"ה להוסיף על ירושלם אלף טפף גינאות, אלף קפל מגדלים, אלף ליצוי בירניות, אלף ושני שילה טוטפראות.⁶³ ר' הלל חישוב ומצא שהגימטריה של: גינאות, מגדלים, בירניאות, טוטפראות, היא 1981 בדיוק כפי החשבון של: פרוזת תשב ירושלם.⁶⁴

(2) בפזמונים מצביע המחבר על המשמעות של האלף הנזכר. ההיקף החמישי שנקרא כאמור פרוזת תשב ירושלים והוא שטחה של כל ארץ ישראל, גדול פי אלף בקירוב מההיקף של העיר, שנקרא לב ירושלים.⁶⁵

(3) מאלף במיוחד הוא החשבון הבא. בפזמונים מוצג הקשר שבין שמות ההיקפים הנזכרים ובין הביטויים על-אודות ירושלים שבאים בספר תהלים. וכך נכתב בפזמונים:

יבקשו יו"ח ומצאוה כונת חכמים, בתוך חמשת הקפי שטחיה ירושלם.⁶⁶ וחשוב דלקמן אטב"ח ומלויים: "סבו ציון" הם "פרוזת ירושלם"⁶⁷ "ספרו מגדליה", "שערי

61 על פי מגילה ג ע"א; רש"י, יחזקאל מח, א, ובמקומות נוספים.
 62 על פי קביעת חז"ל שאורכו של האלכסון כריבוע גדול בשתי חמישיות מאורך כל צלע. ראה: עירובין נו ע"א, ובמקומות נוספים.

63 בבא בתרא, שם. והדברים מובאים גם במדרש תהלים, מח.
 64 ראה: מוסד היסוד, עמ' 143. במדרש תהלים, שם, הובאו חשבונות נוספים, ונלאו המפרשים לכוונם כראוי.

65 כתשעה מליון אמות מול שמונת אלפים.
 66 יבקשו יודעי חן, המחבר מזכיר את מקובלי ירושלים, אך לא מצאתי רמז לעניין במקורות אחרים.

חמשת היקפי שטחיה, כנזכר לעיל. אטב"ח, זו שיטת אלפא ביתא שנוכרת בגמרא סוכה נב ע"ב. כל זוג אותיות המתחלפות משלים לעשר, למאה ולאף בהתאמה, ראה: רש"י, שם. האותיות המתחלפות בתחום היחידות הן: "א" ו"ט"; "ב" ו"ח"; "ג" ו"ז"; "ד" ו"ו"; האותיות המתחלפות בתחום העשרות הן: "י" ו"צ"; "כ" ו"פ"; "ל" ו"ע"; "מ" ו"ס"; האותיות המתחלפות בתחום המאות הן: "ק" ו"ץ"; "ר" ו"ף"; "ש" ו"ן"; "ת" ו"ם". האותיות "ה", "נ" ו"ך" הן עצמאיות. על פי הגמרא בסוכה שם, מחליפה האות "נ" את האות "ה", ואני משער לפי זה שהאות "ך" מחליפה את האות "נ", והאות "ה" את האות "ך". יש לשלים לב שבאלפא ביתא זו הערך של האותיות הסופיות (הקרויות מנצפך) הוא: "ך", 500; "ם", 600; "ו", 700; "ף", 800; "ץ", 900. ומלויים, הכוונה למילוי אותיות, כגון האות א נחשבת כבעלת שלוש אותיות: א' ל' י', וכן כל כיוצא בזה. סבו ציון, הביטויים כאן ולהלן הם מתוך הפסוקים בתהלים מח, יג-יד. פרוזת ירושלם, להלן הוא מונה את חמשת ההיקפים, כפי שזכרו לעיל, התיאור כאן הוא מן ההיקף החיצוני אל הפנימי.

67 סבו ציון (תהלים, שם), על פי אטב"ח ומילויים: מם (640), חית (418), דלת (434), יוד (20), צדי (104), דלת (434), שין (1010), בגימטריה: 3060. פרוזת ירושלם (ההיקף החמישי, כנ"ל) על פי אטב"ח ומילויים: כף (820), ף (800), גימל (83), דלת (434), ם (600), צדי (104), ף (800), דלת (434), ן (700), עין (780), תו (406), בגימטריה 5961.

ירושלם”⁶⁸ שיתו לב לחילה”, ל”חומת ירושלים”⁶⁹ פסגו ארמנותיה” בלב” לב ירושלים”⁷⁰ ”דור אחרון” מול ”היכלא דירושלם”⁷¹ ראה שם תוספת ”טפף גינאות”, למוד היטב מ’טמונים בשנים וידעת את גורלך. שליחותך משמים.

על פי תיאור ההיקפים ותחומיהם קבעו מקובלי ירושלים את מקומו של פתחא דקרתא, שהוא על קו הביניים המערבי שבין החומות — ההיקף השלישי, לשערים — ההיקף הרביעי. המקום המדויק הוא במגרש מאחורי בניין ההסתדרות ברח’ שטראוס. במקום זה, כך על פי קול התור, מתנהל המאבק בין עם ישראל ובין העמלק הרוחני, שהוא שרו של הערב רב. שם גם מנסה שרו של עמלק לפגוע במשיח בן יוסף ולהורגו. הדרך הסלולה לביעור הטומאה היא נטיעה וסילוק השממה. במקום זה הוקם בשעתו אהל משיח בן יוסף וכן נערכו בו תפילות לשלומו של משיח בן יוסף.

- 68 ספרו מגדליה (תהלים, שם), על פי אטב”ח ומילויים: מם (640), כף (820), ף (800), דלת (434), סמך (600), זין (717), ויו (22), עין (780), צדי (104), נון (756), בגימטריה 5673. שערי ירושלים (ההיקף הרביעי, כנ”ל), על פי אטב”ח ומילויים: ן (700), למד (74), ף (800), צדי (104), צדי (104), ף (800), דלת (434), ן (700), עין (780), תו (406), בגימטריה 4902. הכתיבה ”ויו” קשורה לשם הקודש ”ע”ב”, והיא על פי הזוהר. ראה: זוהר חדש, תיקונים, ח”ב, סב ע”א, ובמקומות נוספים.
- 69 שיתו לב לחילה (תהלים, שם, ושם — לבכם), על פי אטב”ח ומילויים: ן (700), צדי (104), ם (600), דלת (434), עין (780), חית (418), עין (780), בית (412), צדי (104), עין (780), נון (756), בגימטריה: 5868. תומת ירושלים (ההיקף השלישי, כנ”ל), על פי אטב”ח ומילויים: בית (412), דלת (434), סמך (600), ם (600), צדי (104), ף (800), דלת (434), ן (700), עין (780), תו (406), בגימטריה 5270.
- 70 פסגו ארמנותיה (תהלים, שם), על פי אטב”ח ומילויים: כף (820), מם (640), זין (717), דלת (434), טית (419), ף (800), סמך (600), ך (500), דלת (434), ם (600), צדי (104), נון (756), בגימטריה 6824. לב ירושלים (ההיקף השני, כנ”ל), על פי אטב”ח ומילויים: עין (780), חית (418), צדי (104), ף (800), דלת (434), ן (700), עין (780), תו (406), בגימטריה 4422.
- 71 דור אחרון (תהלים, שם), על פי אטב”ח ומילויים: ויו (22), דלת (434), ף (800), טית (419), בית (412), ף (800), דלת (434), שין (1010), בגימטריה 4331. היכלא דירושלם (ההיקף הראשון, לעיל נזכר בשם אזני ירושלים), על פי אטב”ח ומילויים: נון (756), צדי (104), פא (81), עין (780), טית (419), ויו (22), צדי (104), ף (800), דלת (434), ן (700), עין (780), תו (406), בגימטריה 5386.
- 72 הכוונה לדברי התוספות, בבא בתרא עה ע”ב, ד”ה טפף גינאות, שאומר: גינות שוות שבנויות בנין שוה שאין תוספת ומגרעת בזה ובוזה. וכך גם קיים שוויון בחשבון דלעיל. חיבור כל הגימטריאות של ביטויי הפטוקים, סבו ציון (3060), ספרו מגדליה (5673), שיתו לב לחילה (5868), פסגו ארמנותיה (6824), דור אחרון (4331), עולה לחשבון 25756, הוסף עליהם את הגימטריה הרגילה של מלות היחס: ם (45), ל (30), בלב (34), מול (76), סכומן 185, וביחד 25941 שהוא החשבון המדויק של כל השמות של היקפי ירושלים הנזכרים: פרוזת ירושלים (5961), שערי ירושלים (4902), חומת ירושלים (5270), לב ירושלים (4422), היכלא דירושלם (5386). מן הראוי להעיר שמלות היחס נלקחות בחשבון כי יש להן משמעות רבה בהבנת הקישורים, וכל מלת יחס ייחודית לצמד הביטויים שהיא מקשרת. כך למשל, המלה ”מול” או ”תוך” אינה מתאימה לצמד הראשון שיאה לו מלת היחס ”הם”, רצונו לומר, שהפרוזת של ירושלים יסובבו את ציון ויקיפווה. וכך גם לגבי שיתו לב לחילה, יש צורך להסביר מהו ה”חיל” שיש לשים אליו לב, והתשובה: ל”חומת ירושלים”. כבר ראינו לעיל שהמחבר רואה בהיקף של ”לב ירושלים” את עיקרה של העיר, ולכן אך טבעי הוא ש”פסגו ארמנותיה” ב”לב ירושלים”. והדור האחרון יעמוד מול בית המקדש שייבנה והוא ”היכלא דירושלם”.

לעיל הזכרנו את גורל הגר"א. ר' יושעה מעיד על עצמו שפעל על פי גורל הגר"א. למשל כאשר החליט הוועד הכללי לפנות את כל המתיישבים משכונת מאה שערים בשל מחלת הקדחת הצהובה שפגעה בהם, קרא ר' יושעה בהתרגשות גדולה: "רבש"ע, לא יתכן! לא יתכן! אנו בחרנו את המקום עפ"י גורל-הגר"א"⁷⁴. אמנם בספר הפזמונים נזכר הגורל בקשר למציאת ייעודו של כל איש ישראל. וכך נאמר בו:

ייעודו של כל אי"ש רמוז באוריה, ליכא מידי דלא רמיזי באוריתא. ואפילו מרע"ה בשגם הוא בשר", שיחודו וכללו בכלל ה"אוכלסא". סוד כל בן ישראל שמו ותפקידו. מרומז בתורה ברזין דחושבניא.⁷⁵ פסוקיך תמצא כל בר זכיה ועשיה, ב"פתחו שערי צדק" לרבנו אליה.⁷⁶ ראה שם "דרוש מעל ספר ה", אות "על אבן אחת שבעה עינים". בואך חשבון בזי"ן "שבעתים", ובחנת אותות "אור שבעת הימים"⁷⁷. למוד היטב מ'טמונים בשנים' וידעת את גורלך. שליחותך משמים.

בעניין אחר מעיד המחבר שהוא השתמש בגורל הגר"א לשם השגת סוד ייעודו שלו ותפקידו בחיים. מתוך הדברים אנו למדים על ההכנות שנהגו לעשות בטרם ביצעו את הגורל הנזכר. וכך נאמר:

אור לנתיבתי לנחותנו הדרך: "דרוש מעל ספר ד'" "בתוך הגי"ן"⁷⁸. לשאול מעל ספר ד'. תנ"ך וחז"ל: "פסוק לי פסוקך" לעצה ומשען. משאלת כל דבר דבור על אפניו. לפתור ברזין דחכמתא בחושבניא. תפלה וצדקה להקדים לכל משאלה, והתשובה עצת שמים היא לעשיה.⁷⁹ יורה דעה, גי"ן "נעול" לפתוח — "מעין חתום"

73 הגורל נרמז בפזמונים בסעיפים [לז]; [סה].

74 מוסד היסוד, עמ' 234. האירוע נזכר בקשר להתיישבות בשכונת בית ישראל בשנת תרל"ח, כארבע שנים לאחר שהחלה ההתיישבות במאה שערים.

75 בשגם בנימטריה משה (345). בכלל האוכלסא, בשר בראשי תבות בששים רבוא, ראה לעיל.

76 פסוקיך תמצא וכו', המחבר מדרין את הקורא היכן ובאיזו דרך יוכל למצוא את רמזי שמו. פתחו שערי צדק לרבנו אליה, כאן רומז המחבר לגורל הגר"א, הגורל הפשוט הקשור במספר שבע, והגורל הסודי שנקרא "פלש"צ", ראשי תבות: פתחו לי שערי צדק, ראה: מוסד היסוד, שם; קול התור, עמ' 94. דרוש מעל ספר ה', כפי הנראה, יש כאן רמז לספר שבו היה הגורל מתבצע, והוא ספר התני"ך, או חמשת חומשי תורה. אות על אבן אחת וכו', רומז כפי הנראה לאות ז. אין מידע ברור על אופן ביצוע הגורל, ראה: חזון ציון, עמ' 16, הע' 12; לנדוי, הגאון החסיד, עמ' שצט-תט, אליאך, הגר"א, עמ' 1110-1127. על פי התאריכים שמצויים אצל לנדוי ואליאך, ספר הפזמונים שלפנינו הוא אפוא המקור הראשון שבו נזכר גורל הגר"א.

77 בואך חשבון, שבעתים, אפשר שנרמזות כאן השורה השביעית או הארבע עשרה. אותות וכו', רמז לאות השביעית. למוד היטב מ'טמונים בשנים, מ"ט מונים ביטוי ידוע שקשור לספירת העומר. תוכנו: ספירה כפולה של שבע. אפשר שגם על פי הגורל הנזכר יש למנות שביעיות רבות. אולי הכוונה לשבע פתיחות; שבעה דפים; שבעה עמודים; שבעה פרקים; שבעה פסוקים; שבע שורות; שבע מלים. והשוו למידע העולה מתוך קטע כתי"י מהספרייה הבריטית, מובא אצל לנדוי ואליאך, שם. וידעת את גורלך, המחבר רואה בידיעת כל איש את ייעודו בחיים ואת שליחותו, מטרה נעלה שלמענה מותר להשתמש בגורל הגר"א.

78 אור לנתיבתי, משמעות הדבר שהאותות בדבר שליחות הקודש של המחבר נלקחו מספרי ה', היינו התני"ך, ובדרך של גימטריה ונוטריקון.

79 תפלה וצדקה... והתשובה, על פי הנאמר בתפילה: ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

— ממעניני הישועה.⁸⁰ קו לרשימתי וכונותיה “בסו”ק”, סוד “צפנת פענח” בסתר המדרגה.

רשימת קיצורים

ד' אליאך, הגאון, ירושלים תשס"ב	אליאך
א' מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, ירושלים תשנ"ז	גאולה בדרך הטבע
י"י ריבלין, “הגר”א ותלמידיו בישוב ארץ-ישראל”, בתוך: ספר הגר”א, בעריכת י”ל הכהן מימון, ירושלים תשי”ד, ח”ד, עמ' קיא-קסב	הגר”א ותלמידיו
ספר הזהר, א-ג, ירושלים תשמ”ד	זהר
חזון ציון, שקלוב וירושלים, בעריכת ח”ה ריבלין, ירושלים תש”ז, מהדורת צילום, ירושלים התשס”ב	חזון ציון
ספר יהל אור, ווילנא תרמ”ב, בתוך: ספר שערי זהר, ירושלים תשמ”ו בעריכת פ’ גראייבסקי, ירושלים תר”ץ	יהל אור
ספר לקוטי הגר”א, ווארשא תרמ”ט	כתבי ר’ יוסף ריבלין
ב' לגדוי, הגאון החסיד מוילנא, ירושלים תשל”ח	ליקוטי הגר”א
ש”ז ריבלין, המגיד דורש ציון, ירושלים תש”ך	לנדוי
מבחר מאמרים ורשימות של ר’ יוסף (יושעה) ריבלין, רמת-גן תשכ”ו	המגיד דורש ציון
ש”ז ריבלין, מדרש שלמה, ירושלים תשי”ג	מגילת יוסף
א' הורביץ, מוסד היסוד, ירושלים תשי”ח	מדרש שלמה
א' מורגנשטרן, משיחיות ויישוב ארץ ישראל, ירושלים תשמ”ה	מוסד היסוד
א”א ריבלין, נחלת שבעה בת מאה, רמת-גן תשל”א	משיחיות
שער הגלגולים לר’ חיים ויטאל, ירושלים תרכ”ח	נחלת שבעה
עם ביאור הגר”א וביאור תולדות יצחק, ירושלים תרל”ה	ספר הגלגולים
עם באור הגר”א, בתוך: ספר שערי זהר, ירושלים תשמ”ו	ספר יצירה
ספר קול התור, מהדורת י” ריבלין, תשנ”ד	ספרא דצניעותא
ספר קול התור, מהדורת הרב חיים פרידלנדר, בני-ברק תשכ”ט	קול התור
רבי יוסף ריבלין ראשון הבונים, בעריכת א”ד וישנצקי, תל-אביב תש”ז	קול התור, תשכ”ט
י”י ריבלין, ראשית הישוב מחוץ לחומת ירושלים, ירושלים תרצ”ט	ראשון הבונים
י”מ ריבלין, ראשית הישוב היהודי מחוץ לחומות, ירושלים תשל”ח	ראשית הישוב
חוברת זכרון לשנת השלשים לפטירתו, בעריכת פ’ גרייבסקי, ירושלים תרפ”ו	ראשית הישוב היהודי
רבי יושעה, אבי בנין הישוב בא”י, בעריכת א”ד ווישנאצקי, ירושלים תש”ו	הרב יוסף ריבלין
י’ כהנא, ספר תולדות יצחק, ח”א, ירושלים תרל”ז; ח”ב, ירושלים תרמ”ד	רבי יושעה
ספר תקוני הזהר עם ביאור הגר”א, ירושלים תרכ”ז.	תולדות יצחק
	תקוני הזהר

המחבר מדגיש את הצורך בהכנה מיוחדת של תפילה וצדקה לפני שעושים שימוש בגורל הגר”א. וראה אצל אליאך שם כיצד נהגו גדולי ישראל בטרם השתמשו בגורל הגר”א.

80 גן נעול לפתוח, לפי תורת האתחלתא של הגר”א יש להפיץ את תורת הסוד. ובספר קול התור: “גן נעול מעין חתום, בטוריא דצפנת פענח וכו’”, עמ’ 47.

